ВІДГУК

рецензента

кандидата юридичних наук, професора, професора кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ Кришевич Ольги Володимирівна на дисертацію Денисюк Олени Вікторівни на тему: «Кримінально-правова характеристика насильницького зникнення», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Насильницьке зникнення – один з найбільш жорстоких злочинів сьогодення, що обумовлюється перш за все надзвичайною небезпекою та серйозністю цього посягання. Насильницьке зникнення передусім посягає на безпеку людства через завдання шкоди людині, зокрема, з урахуванням того, що позбавлення волі людини у будь-якій формі поєднується з відмовою визнати факт зазначених дій. В основі вчинення насильницького зникнення не є бажання позбавити людину волі, мета вчинення цього кримінального правопорушення є глибшою, що полягає у деморалізації суспільства та його залякуванні. Насильницьке зникнення націлене не лише на зниклих, але й на інших осіб, починаючи з найближчих членів родини і закінчуючи соціумом загалом.

Конституція України гарантує кожній людині і громадянину право на повагу до гідності та право на гуманне поводження під час арешту, право не зазнавати тортур чи жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження (ст. 28), право на свободу та особисту недоторканість, право не зазнавати безпідставного арешту та право на оскарження свого затримання у суді (ст. 29), право на свободу пересування (ст. 33). На сьогоднішній день у міжнародному праві існує договірний механізм захисту осіб від насильницьких зникнень, в якому закріплено нове право людини – не бути підданим насильницьким зникненням. Зазначений механізм складають такі міжнародно-правові акти як Декларація ООН про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 1992 року, Міжамериканська конвенція 1994 року, Римський статут Міжнародного кримінального суду 1998 року та Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 2006 року. Саме Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 2006 року стала першим міжнародним універсальним актом, в якому було встановлено нове абсолютне право людини не бути підданим насильницьким зникненням. Україна 17 червня 2015 року приєдналась до Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 2006 року, продемонструвавши таким чином, що вона засуджує практику насильницьких зникнень та прагне протидіяти цьому посяганню. Приєднавшись до цієї конвенції, Україна взяла на себе зобов'язання криміналізувати насильницьке зникнення і у 2018 році Кримінальний кодекс був доповнений статтею 146-1. Необхідність закріплення насильницького зникнення в національному законодавстві як окремого кримінального правопорушення

пов'язано з його відмінністю за своїм складом від інших кримінальних правопорушень, в межах яких відбувається посягання на волю особи.

Крім того, поряд із наявними недоліками в діяльності різних державних органів та відсутністю єдиної методології визначення зниклих безвісти актуалізуються проблеми регулювання відповідальності за насильницьке зникнення. У вітчизняній науці наявні лише окремі спроби розглянути зазначену проблематику, а генезис кримінальної відповідальності за це діяння на міжнародному та національному рівні, закордонний досвід кримінально-правової охорони відповідних суспільних відносин, особливості елементів складу, його відмежування від суміжних діянь ще належним чином не розроблені в кримінальному праві.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Водночас практика застосування цієї кримінально-правової норми свідчить про наявність певних проблем, пов'язаних серед іншого і з недосконалістю зазначеної статті. І тому, дисертанткою належним чином обґрунтовано вибір теми дослідження, правильно визначено його об'єкт та предмет. Запропонована структура дисертації уможливила ґрунтовний аналіз усіх аспектів кримінально-правової характеристики насильницького зникнення формулювання відповідних висновків та пропозицій щодо внесення змін до чинного законодавства.

Метою роботи авторка визначила отримання науково обґрунтованих результатів у вигляді висновків та рекомендацій щодо специфіки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 146-1 КК України, з урахуванням історичного та міжнародного аспектів для забезпечення повного і всебічного вивчення його особливостей, правильного з'ясування змісту елементів та ознак складу, доцільності закріплення зазначеної норми в кримінальному законодавстві України, а також формування на цій основі пропозицій щодо удосконалення ефективності його застосування. Для досягнення поставленої мети визначено десять завдань, які відповідають плану дослідження, досягнуті у повному обсязі в процесі написання дисертації, що відображено у зроблених висновках та пропозиціях.

При проведенні дослідження дисертанткою використано загальнофілософські, загальнонаукові та спеціальні методи. Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, обумовлена здійсненим авторкою ґрунтовним дослідженням законодавчої норми, що регламентує кримінальну відповідальність за насильницьке зникнення, використанням достатньої кількості наукових джерел (враховуючи іноземні), емпіричної бази (статистичних матеріалів Офісу Генерального прокурора, інформації громадських організацій, результатів анкетування 120 респондентів із числа суддів, помічників суддів та працівників апарату Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду).

Достовірність та обґрунтованість положень, висновків та рекомендацій, отриманих Денисюк О.В. у дисертаційному дослідженні, забезпечена використанням достатньої джерельної бази та статистичних даних, правильному поєднанню методів наукового пошуку.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, повнота їх викладу у наукових публікаціях. Дисертація є одним із перших у науці кримінального права комплексних досліджень кримінально-правової характеристики насильницького зникнення. Зокрема, авторкою обґрунтовано нове визначення об'єктів (родового, безпосереднього основного, безпосередньо додаткового) насильницького зникнення, у зв'язку з чим запропоновано перенести статтю про відповідальність за це кримінальне правопорушення до розділу XX Особливої частини КК України, під номером 442-1; ініційовано спрощення формулювання частин першої та другої статті, що розглядається та її доповнення частиною третьою, із визначенням кваліфікуючих ознак насильницького зникнення – вчинення його повторно, за попередньою змовою або якщо воно спричинило тяжкі наслідки. Доречною уявляється пропозиція дисертантки визначити насильницьке зникнення як кримінальне правопорушення, на яке не поширюється строк давності, із внесенням необхідних змін до ч. 5 ст. 49 та ч. 6 ст. 80 КК України, а також її аргументування доцільності визначення підслідності насильницького зникнення за слідчими Служби безпеки України шляхом внесення змін до ч. 2 ст. 216 КПК України. Привертає увагу позиція авторки щодо визначення потерпілим від насильницького зникнення особи, на яку безпосередньо направлене вказане посягання та якій заподіюється шкода; водночас жертвою зазначеного кримінального правопорушення можуть бути і інші суб'єкти, для яких настали негативні наслідки кримінального правопорушення (зокрема, родичі потерпілого).

Важливе практичне значення має визначення авторкою порядку відмежування діяння, що розглядається, від суміжних кримінальних правопорушень, а також кваліфікації насильницького зникнення залежно від форми співучасті, стадії вчинення посягання та виду множинності.

Аргументація в дисертаційному дослідженні стосовно необхідності збільшення розміру покарання за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого кожною з частин ст. 146-1 КК України, співрозмірного вчиненому.

Таким чином, позитивними моментами дисертаційного дослідження виступають виокремлення прогресивних норм Міжнародної конвенції про захист всіх осіб від насильницьких зникнень та позитивних напрацювань іноземних держав у частині регламентації відповідальності за це посягання; обґрунтування нового визначення родового та безпосередніх об'єктів насильницького зникнення (із перенесенням статті про відповідальність за насильницьке зникнення до розділу XX Особливої частини КК України); спрощення формулювання вказаного кримінального правопорушення (із доповненням відповідної статті кваліфікуючими ознаками та передбаченням нерозповсюдження на неї строку давності); визначення порядку кваліфікації насильницького зникнення залежно від стадій вчинення, форми співучасті, при множинності кримінальних правопорушень та при відмежуванні від суміжних діянь.

Слід окремо наголосити на тому, що висновки та рекомендації дисертантки викладені у вигляді пропозицій щодо удосконалення КК України та КПК України у Додатках, є науково обґрунтованими та заслуговують на врахування вітчизняним законодавцем.

Позитивним моментом роботи є вміння автора обґрунтовувати власну думку, проводити наукову дискусію із вченими, послідовно, логічно та системно викладати матеріал.

Імпонує наукова активність дисертанта, яка проявилась у опубліковані в трьох наукових статтях у фахових наукових виданнях України, двох наукових статтях в іноземних виданнях (Латвійська Республіка та Республіка Польща), а також чотирьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях, що відповідає вимогам постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

Аспіранткою опрацьовано досить значний масив нормативно-правових актів, міжнародних договорів та законодавства іноземних держав, які прямо чи опосередковано стосуються теми дисертаційного дослідження щодо кримінальної відповідальності за насильницьке зникнення. Основні положення дисертації, що виносяться на захист, належним чином відображені в анотації до дисертації, зміст якої відповідає встановленим вимогам.

Оцінка відсутності / наявності порушення академічної доброчесності. Викладений у дисертації аналіз позицій інших науковців містить посилання на відповідні джерела. Порушень академічної доброчесності у тексті дисертації не виявлено.

В цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Денисюк Олени Вікторівни на тему: «Кримінально-правова характеристика насильницького зникнення», слід зазначити, що воно не позбавлено певних недоліків та положень, що потребують додаткової аргументації або носять певною мірою суперечливий характер.

По-перше, потребує додаткового обґрунтування ініціатива щодо розміщення норми про відповідальність за насильницьке зникнення саме після статті 442 КК України «Геноцид», під номером 442-1. Оскільки дисертантка сама наголошує на тому, що випадки насильницького зникнення суттєво почастішали у період АТО/ООС та після початку збройної агресії проти України (підрозділ 1.2), відтак їх варто було б розглядати саме як прояв порушень законів та звичаїв війни (з відповідним доповненням статті 438 КК України або розміщенням норми про насильницьке зникнення після цієї статті, під номером 438-1).

По-друге, дисертація тільки виграли б у порівняльно-правовому аспекті, якби авторка проаналізувала не лише кримінально-правові норми про насильницьке зникнення держав Центральної та Південної Америки, але й інших регіонів світу.

Висловлені зауваження жодним чином не применшують загальну позитивну оцінку.

Всі питання та зауваження мають рекомендаційний або дискусійний характер та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, а її зміст, емпірична база, висновки, акти впровадження у практичну діяльність, правоохоронних органів та науково-дослідну роботу відповідають вимогам ДАК України.

На підставі вищенаведеного вважаю, що *дисертація Денисюк Олени Вікторівни на тему: «Кримінально-правова характеристика насильницького зникнення»* за своїм змістом відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право», є завершеною, самостійною кваліфікованою науковою працею, що містить науково обґрунтовані результати проведених автором досліджень, які в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має суттєве значення для юридичної науки; відповідає вимогам, визначеним Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23.08.2016 № 261 (із змінами), а також наказу МОН від 12.01.2017 № 40 щодо оформлення дисертації, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Дисертантка *Денисюк Олена Вікторівна* заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за обраною спеціальністю.

Рецензент:
професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, професор **Ольга КРИШЕВИЧ**